

UŠPONI I PADOVI, DOMAŠAJI I PROMAŠAJI... I ONO ŠTO SMO ZABORAVILI

Ivana Vujić:

Na Fakultetu dramskih umetnosti, Amerika je na neki način uvek bila prisutna. Iako smo s jedne strane imali, naravno, elemente uticaja ruske škole, jer je većina naših pedagoga završila škole u Rusiji. Istovremeno, mi, naša pozorišta, formirani smo i po modelu Burgteatra, a naša akademija po modelu istočnoevropskih škola, sa svim onim što je tu kvalitet ali i sa onim što bi možda moglo i trebalo biti drugačije. Ali, baš zbog toga što je taj model bio prisutan, što smo jako dobro tu praksu poznavali na celoj teritoriji bivše Jugoslavije to je bila jedna vrsta modela koji se preplitao – hibridnog modela. Plus, postojali su Susreti akademija, kada su se škole međusobno susretale i razmenjivale iskustva. Pokušavalo se tada da se ipak taj neki model menja u hodu. Ali, s jedne strane, iako delujući u jednom takvom modelu, koji je imao svoje velike kvalitete, mi smo svi bili okrenuti i tragali za još nekim diverzitetima. Ka onome što je drugačije, što možda i ne poznajemo toliko dobro. To je bila i moja odluka da prvi novac koji sam dobila za predstavu, veliku, *Razvojni put Bore Šnajdera* u Kragujevcu, potrošim na moje prvo veliko putovanje. Gde? U Ameriku!

A ja kažem A, a gde je Amerika.

Amerika jeste, kao prvo, fantastičan kontinent, a Sjedinjene Američke Države su izuzetno interesantna zemlja, naravno, pre svega, po nekim vrstama svojih sloboda. Setimo se '63. godine. Možemo pominjati, naravno, ubistvo Kenedija ali i kasniju pojavu Vudstoka, onda hipi pokret i tako dalje. Jedna vrsta života koji je bio otvoren, iskren i koji je na neki način nas sve privlačio i plenio tom svojom radošću susreta. I mogućnosti da ponudi da sve što je nemoguće - da je ipak moguće ostvariti.

Naravno, moja destinacija tada, '80. godine, bio je Njujork. I ja sam to dobro ocenila i otišla sam kod La MaMe, kod Elen Stjuart. Ona me je prihvatila potpuno sa radošću i ljubavlju. Uspela sam da tih dva i po meseca provedem u jednom prostoru i vremenu za koji smatram da jeste ta Amerika, taj san o jednoj zemlji gde je moguć slobodan protok informacija, susreta i tako dalje. Ti susreti su zaista bili potpuno slobodni, radosni.

Znači, vi ste pričali na ulici sa Elen Stjuart prilazi čovek i kaže da li mogu sa vama da stanem – možete, i tako dalje. Posle toga on mene poziva da dođem kod njega sutradan, ja to ipak odbijam pa na kraju i prihvatim. Onda sutra kažem sebi, pa rekla si, dala si reč, pa idi. I ja sam otišla, to je bila Park avenija, došla sam im u stan. Tu žive on i njegova devojka, oni su Jevreji, ona studira klavir na Đulijardu, i oni su želeli da mi prirede jedan jevrejski doručak. Provela sam jedan divan dan sa njima. Znači, sve to što je nemoguće, ovde je bilo moguće.

Susretali ste ljude svih slojeva, slojevi su se mešali. Naravno, mnogo ranije, šezdesetih, još i više. Peti Smit u svojoj knjizi *Samo deca* o tome i piše, o tom jednom Njujorku, o tom donjem Lower East Side, i Istočnom vilidžu... Pa, šta je *Doručak kod Tifanija* drugo nego prikaz jednog slobodnog življenja. Života koji svi mi čeznemo da živimo, kao kod Tifanija... Šta je Tifani? Lepo uređena radnja gde sve ima veliku vrednost, ali naša najveća vrednost jeste naša sloboda komunikacije i odlučivanja.

UŠPONI I PADOVIMA, DOMAŠAJI I PROMAŠAJI... I ONO ŠTO SMO ZABORAVILI

I zaista Njujork je bio čaroban grad u kome ste vi imali prijatelje koji su vam cele noći čitali nove stranice svojih romana koje upravo pišu, tu je bio veliki protok umetnika, ali i ozbiljnost u pristupu radu. Još uvek je bio veoma aktivan Living teatar, ostale trupe, Elizabet Lekont, Wuster grupa, vrlo uzbudljiva kompanija, deluje u bivšem prostoru Performing Space ili Performing Garage Ričarda Šeknera. Bilo je tu mnogo, mnogo događaja. Bio je jedan živ protok. Njujork je bio živ, radostan grad u kome ako nađete stolicu koja je izbačena na ulicu, a vama se dopadne, vi je nosite kroz grad, ljudi će vam aplaudirati, pričaće sa vama o tome. To su osamdesete. I to je ono što sam smatrala da je jako dobro, što se svakom omogućava da započne svoj san i da ga možda doživi i ostvari. Dalje, broj biblioteka i njihova izvanredna snabdevenost, i taj školski sistem koji je pružao jednu širu, ali veoma detaljnu sliku, o svakoj stvari za koju se interesujete me je impresionirao tako da sam se prijavila za Fulbrajtovu stipendiju, koju sam i dobila '89.

Provela sam '89-90. školsku godinu na Tisch School of Art, u Njujorku, na odseku Performance studies, kod profesora Ričarda Šeknera. To zaista predstavlja jedan od mojih najuzbudljivijih perioda u životu. Pre svega, zato što je to bio jedan ogroman rad. Moram da kažem da su američki fakulteti, oni koji su veoma dobri, veoma kvalitetni, koncentrisani da izvuku maksimum iz studenta. I to nešto što, znači, oni će iz svakoga izvući ono što god mogu i šta on i nema, oni će pronaći i izvući. To je odličan metod. To je broj jedan.

Dobra strana mog boravka je bila što nisam prihvatila da samo budem posmatrač nego da budem učesnik. Znači, položila sam sve ispite, pisala radove, želela sam da vidim da li se ja mogu snaći sa drugim kolegama iz sveta. Zaista, to je bilo odlično. Nikada neću zaboraviti moja istraživanja Stanislavskog u biblioteci Tisch School of Art, pošto su Amerikanci bili prvi koji su otkupili sva prava za njegova dela. Ne Rusi, nego baš Amerikanci. I zaista oni poseduju izuzetno retke materijale, veličanstvene materijale. Ta biblioteka je fantastična, ona radi do dva noću isključivo za studente Tisch-a. Ona je bila čarolija. Znači, rad kao inspiracija, rad kao nešto što će se poštovati. Ne mogu da kažem, rad koji sam uložila, čitali smo dnevno oko 300-400 strana, pa sam čitala i radila do pet ujutru. Pa od pet do sedam spavam, dva sata. I u sedam ujutru nastavljam dalje.

I za Božić, kada sam sve ispite završila, sve predala, samo sam pala u krevet. I pet dana samo spavala. Ustanem nešto da pojedem i opet padnem, ali bila sam veoma ponosna. Ceo taj period je period velike moje radosti, znanja, širenja znanja, učenja. Karakter škole bio je izuzetno dobar. Dalje, iskazivanje sopstvenog stava, to je nešto što mi se jako dopalo. Bilo je moguće da kažete ovo mi se dopada, ovo ne, želim ovo da promenim i tako dalje.

Naravno, škole su bile napravljene po principu da oni uvek od vas traže još više. Znači, ja sam dobila, recimo, A-, za moj prvi rad kod Šeknera, i mislila sam da je to super. Mene je pozvala dekanka, Barbara Kiršenblat-Gimblet (Barbara Kirshenblatt-Gimblett), koja je predavala Food and Performance, i rekla da je jako nezadovoljna. Kažem, kako ste nezadovoljni, ja sam zadovoljna? Kaže, ne, vi možete više, ja sam jako nezadovoljna. I toliko me je iznervirala da sam stvarno sledeći put dobila čisto A. Samo govorim da je to jedan metod koji zahteva visoku koncentraciju od studenata. I još uvek moram da kažem da je Njujork omogućavao tu vrstu spajanja, dodira, slobode, nemogućeg, saradnje između svih slojeva. To sam jako poštovala i

UŠPONI I PADOVI, DOMAŠAJI I PROMAŠAJI... I ONO ŠTO SMO ZABORAVILI

volela. To je demokratija koju bismo mi voleli da negde ostvarimo, o kojoj smo mislili, koju smo želeli da implementiramo.

E, sad, s druge strane, vi znate da, Džon Ford ima jedan odličan film koji se zove *Čovek koji je ubio Liberty Valansa*. U kome Džon Ford pokazuje da nikada pravi junaci neće biti prepoznati, da će biti više prepoznati neki drugi ljudi u svakom sistemu.

Moje posete Americi su i kasnije bile vrlo radosne. Naravno, Amerika je uvek velika inspiracija. Nisam ostvarila jedan veliki san, koji želim, a nadam se da ću ga ipak ostvariti, da uzmem jedna kola i da krenem s jedne strane obale na drugu stranu, prolazeći svu tu raznolikost Amerike. To je njena veličanstvenost, to su Amiši, indijanske grupacije, sve ostale, mali gradovi, veliki gradovi i tako dalje. Amerika jeste jedno čudo, čudesna zemlja. Ono što je meni lično veoma žao to je što se taj duh slobode, koji je postojao te davne osamdesete, koji sam ja zatekla, malo izgubio... To je bila neverovatna sloboda, nepoznati ljudi prilaze, ne žele vam ništa loše, svi smo tu zajedno, svi zajedno možemo. Ne zahteva se veliki novac. Tad ste imali stan na Lower East Side, ili na istočnom Vilidžu, za sto dolara, što je danas potpuno nemoguće. Imposibilitet. Bila sam u takvom stanu, u njemu ništa nije falilo, on je imao sve što je trebalo. Čak i dobar komšiluk. Tako da s te strane jedino što je mene te osamdesete zabrinulo, to su bili supermarketi sa po sto pasta za zube. Pa šta će meni sto pasta za zube, mislim, u redu je, dosta je da ima tri vrste u ponudi. Ali to je to. Na žalost, ta neka vrsta liberalnog kapitalizma i globalizma se jako mnogo proširila ali, uprkos tome, Njujork uvek ostaje veličanstven prostor učenja, a Amerika inspiracija.

Milena Dragičević Šešić:

Da li znaš zašto Vuster grupa nikad nije došla u Beograd?

Ivana Vujić:

Pa mogli su. Ne znam zašto ih nisu zvali. Pravo da ti kažem, možda su oni bili suviše ekstravagantni za Beograd. Oni su radili jako mnogo, radili su fantastične *Tri sestre*. Defo (William Dafoe) je igrao u mnogo njihovih produkcija, on je bio jedan od osnivača Vuster grupe sa Elizabet Lekont. Bili su na svim svetskim festivalima, od Avinjona nadalje. Ne znam zašto nisu bili, mislim da je to veliki minus za Bitef.

Naravno, iz Njujorka su nama dolazili prijatelji, bila je La MaMa više puta sa svojom produkcijom, sa *Carem Edipom*. To je sve bilo jako dobro i to je ono što se tiče njujorške produkcije. Dalje, moja Medeja je igrala četrnaest dana na njenom festivalu, i još jedna moja predstava iz Crne Gore, koju sam radila u Crnogorskom narodnom pozorištu. Znači, postojala je ta opcija otvorenosti i dalje, Elen je to čitavo svoje vreme gurala predstave iz regiona na njujoršku scenu. I ljudi koji su ostali posle smrti Elen Stjuart u La MaMi, nastavili su sa nama tu saradnju i ja je održavam. Imali smo jedan projekat kulturnog haba, za vreme Sterijinog pozorja zajedno sa La Mamom. Što znači da smo zajedno sarađivali istog trenutka mi u Novom Sadu, za vreme Sterijinog pozorja, i naše kolege u Njujorku, u La MaMa teatru.

Kažem, Amerika je izvanredna za učenje, sticanje znanja. Uvek sam za njihove biblioteke, fakultete i za njihov rokenrol, poeziju. Jako mnogo volim Boba Dilana, veliki sam njegov poznavalac, još od rane mladosti. I evo sad je Bob Dilan, pre deset dana, izbacio jednu svoju

UŠPONI I PADOVI, DOMAŠAJI I

PROMAŠAJI... I ONO ŠTO SMO ZABORAVILI

pesmu koja je izuzetno dobra, u kojoj govori, razmišlja, promišlja svoju zemlju. Svojom velikom ljubavlju on promišlja svoju zemlju, govori zaista kao pesnik, o toj zemlji velikih suprotnosti. S jedne strane Vudstok, s druge strane ubistvo Kenedija, krvavo i mučno ubistvo, kako bi rekao Šekspir u Hamletu, mučno, svirepo ubistvo jednog predsednika, kao klanica pred hiljadama, pred milionima ljudi, koje nikada nije ni rasvetljeno. To je druga strana priče. Ali, tu su fakulteti koji su izvanredni, velika količina znanja, rada...

Milena Dragičević Šešić:

Mene baš zanima ovaj drugi aspekt, znači '89-90, ti dolaziš, već si na Fakultetu dramskih...

Ivana Vujić:

Kad sam se vratila iz Njujorka, svi su me pitali što idem. Kažem, pa što da ne idem, idem kući a vi ćete doći kod mene, ja ću ponovo doći kod vas. Mislim da je to sasvim dovoljno za jedan život. I mislim da tako i treba da bude. I nisam požalila, nikada, zato što sam u svojoj zemlji mogla da radim najrazličitije stvari koje sam želela da probam. Nisam baš sigurna da bih u Americi to mogla. Možda sam mogla na nekom fakultetu da radim, to sigurno. Ali rekla sam da ću uvek dolaziti, sve što me zanima mogu da vidim i vi ćete dolaziti, tako ćemo se mešati i to će biti sasvim dovoljno.

Milena Dragičević Šešić:

A da li si u nastavu unosila, ili u Bitef teatru, u kome si bila umetnički direktor, neke izmene? Da li je nešto od tog američkog boravka uticalo da uneseš promene u program rada sa studentima?

Ivana Vujić:

Rekla sam da su te godine na Tisch School of Arts sa Šeknerom bile zaista za mene presudne jer su me, prvo, ophrvale ogromnom količinom rada, izuzetnih podataka, dubinskom analizom. A s druge strane nečim što je meni bilo vrlo blisko a to jeste ta jedna liminalna situacija, granična situacija pozorišta, u kojoj se prepliće interdisciplinarnost žanrova. Moji programi su uvek, ta saznanja omogućavali, i ja sam to jako dobro razumela, zato sam i dobila kod Šeknera tako dobre ocene, i mi smo nastavili dobru saradnju i kasnije. Dao nam je besplatno prava da objavimo njegovu knjigu - prevod, na našem Fakultetu, i ti si tu sarađivala kao urednica, a Sanja Jovičević i ja smo radile izbor i prevode njegovih eseja.

I sad se čujem sa njim. On bi i sad bio voljan da mi nešto prevedemo, videćemo da li ćemo uspeti i kako. Ali to je ostalo zaista veliko prijateljstvo i poštovanje između mene i njega. Kad je moja predstava gostovala u Njujorku on je došao da vidi. Volela sam ga kao profesora, mislim da mu nisam bila nimalo loš student. A on se uvek sećao svog dolaska u Beograd, sa *Dionisom* '69. Najviše se sećao toga kako mu je bilo lepo na moru, jer oni su bili smešteni u nekom odmaralištu umesto honorara. Njihov honorar je bilo letovanje. Ali za njih iz Amerike, radno kolektivno letovanje u trajanju od 15-20 dana je bilo nešto veličanstveno. On to nikad nije mogao da zaboravi.

Dalje, ostala sam u kontaktu sa La MaMom kao institucijom, i sa Elen lično. Sa institucijom, razvila sam dalju saradnju. Oni su vrlo spremno razvili sve svoje resurse u odnosu na nove tehnologije koje postoje i mislim da je to vrlo, vrlo dobro. I sve ostale kontakte sam razvijala -

UŠPONI I PADOVI, DOMAŠAJI I PROMAŠAJI... I ONO ŠTO SMO ZABORAVILI

trudila sam se da imamo goste iz SAD, da prevodimo knjige, da imamo prijatelje, da imamo tu saradnju, da imamo različite projekte i to i dalje traje.

Milena Dragičević Šešić:

Mislim da je to bilo odmah po ukidanju embarga, ili čak i pre, kad si radila FIAT u Podgorici, dovela si Elen Stjuart i to je bio vrlo značajan događaj u tom trenutku naše samoizolacije.

Ivana Vujić:

Ona je dolazila i posle toga u Beograd, i radovala se. Ona je zaista uspjela da do kraja svog postojanja nosi taj plamen, taj plamen te neke Amerike u kojoj je sve moguće, u kojoj vi možete zaista promeniti svet za dan. Eto, to je neka Amerika koju beskrajno poštujem i volim i kojoj želim sve najbolje.

Milena Dragičević Šešić:

A od onoga što si videla na BITEF-u da li je nešto posebno ostavilo na tebe uticaj?

Ivana Vujić:

Pošto sam ja živela blizu Ateljea 212 ja se dobro sećam početaka Bitefa, jer to je bio veliki skandal u Beogradu. Sećam se i ubistva Kenedija, tad sam možda imala tri godine, sećam se da sam videla sliku njegovu na televiziji i jedino što sam pomislila kao tako mala devojčica bilo je – pa oni su ga ubili što je bio tako mlad i lep. Ne znam uopšte zašto sam to mislila, ali vidim da i Bob Dilan to misli pa sam zadovoljna. Tada sam imala tri godine i to sam mislila, on sad ima malo više i misli isto to.

Tako da, Amerika kao i sve te velike zemlje su beskrajno uzbuđljive. Škole su izvanredne. Fakulteti su fantastične riznice znanja. I ko to ume zaista da iskoristi maksimalno to je velika stvar. Veliki sam ljubitelj američkih univerziteta, američke poezije, američkog rokenrola, Peti Smit i Lower East side-a New York-a, istočnog dela Grinič Viliđža. Ceo Njujork je u stvari uzbuđljiv. Meni je veoma žao što je on danas tako napadnut ovom epidemijom. Jedan grad koji predstavlja veliku, beskrajnu živost i uzbuđenje na svakom koraku, veoma mi je žao što ima toliko žrtava. Želim im, naravno, svako dobro i zdravlje i spasenje.

Milena Dragičević Šešić:

Da li si radila sa studentima neku metodu, neke teorijske tekstove, koliko ste samog Šeknera radili, po toj knjizi koju si prevela? Prosto pitam, kod nas na fakultetu koliko je velika ta prisutnost američke scene?

Ivana Vujić

On je jedan od osnivača studija performansa, a ono što je kod njega interesantno to jeste zaista ta njegova genijalnost, da bude i veoma dobar praktičar. Avangardni umetnik koji je i izuzetni teoretičar i odličan profesor. Znači, Šekner je čovek koji odlično poznaje pozorište, poznaje sve ono što predstavlja istorijat estetike i etike pozorišne režije XIX, XX veka. On je tvorac performans teorije, performans, pozorište kao jedan te isti obnavljajući čin svuda prisutan, u svakom trenutku našeg življenja i svakoj vrsti naše radnje. Pozorište jeste prisutno, ono je

UŠPONI I PADOVI, DOMAŠAJI I

PROMAŠAJI... I ONO ŠTO SMO ZABORAVILI

neodvojivo od čoveka. I Šeknerova veza sa antropologijom, toliko mnogo izvanrednih knjiga. Bila sam počastvovana i to je bio moj zaista veličanstven trenutak da budem sa takvim čovekom preko godinu dana, i da radim sa njim zajedno. Naravno da je toliko znanje moralo da se negde fermentira dalje u Srbiji. I ono se fermentiralo. Posle toga je nastala neka vrsta živosti, tako da je Bitef teatar ranih devedesetih, po mom dolasku iz Njujorka, bio veoma živ na jedan neobičan način, možda i pre svog vremena, sa svim tim različitim oblicima instalacija, performansa, kuratorstva koje se tad nije tako ni zvalo...

Milena Dragičević Šešić:

To sam htela da čujem... Mislim da je Bitef teatar, u tvoje vreme, kad si ti bila umetnički direktor imao tu subsumiranu atmosferu Njujorka.

Ivana Vujić:

Imao je vezu sa lokalnom zajednicom, recimo, sa stanovništvom koje je živelo tu. Dalje, sa velikim i poznatim umetnicima. Znači, ako su tu bile komšije preko puta zgrade, došli su, a došao je i Harvi Kajtel kao gost, i Vanesa Redgrejv. I stajali su jedni pored drugih. Tako da su se zaista Njujork i Bitef teatar tada povezali. Iz Njujorka sam stigla pravo u Bitef teatar, gde mi je bilo i mesto. Ali, možda je bilo rano za sve to jer je to, ipak, proizvelo dosta otpora, sve to što smo radili. Ne otpora među ljudima, ljudi su bili jako za, umetnici jako za, ali ostale, političke strukture - onako.

Milena Dragičević Šešić:

To su bile stare strukture.

Ivana Vujić:

Pa, da. Ali, ako se vratimo na Džona Forda i *Čoveka koji je ubio Liberti Valansa* nikad...

Milena Dragičević Šešić:

... pravi ljudi ne dobiju priznanja za života.

Ivana Vujić:

I to je sasvim u redu. To je sasvim u redu.

Dakle, ono što sam očekivala od Amerike, Amerika je meni i dala. Dala mi je radost saznavanja, slobodu ponašanja, mnoge prijatelje... Sad sam planirala da 24. aprila da idem u Njujork, mnogo mi je žao što je to nemoguće ostvariti trenutno, jer se pojavilo nešto što nas opominje na nas same, ali Njujork će uvek biti jedan od mojih gradova u kome sam živela, za koje smatram da su moji gradovi. Beograd, Njujork i Pariz to su tri grada u kojima sam provela do dve godine života, to nije malo. Nije mnogo, ali nije ni malo, sasvim dovoljno.